

'ի վերայ երկրի . Օ՛ր ուրախութիւն ամպարչտաց բեկումն անհնարին , և խնդութիւն անօրինաց կորուստ : Եթէ ելանիցեն յերկինս պատարագք նորա , և զոհք նորա յամսս մերձեցին : Յոր ժամ համարեսցի թէ հաստատեալ իցէ , յայնժամ 'ի սպառ կորիցէ . և որ գիտէին զնա՝ ասացեն թէ ո՛ր է : Իբրև զերազ թուեցեալ ոչ գտցի , թուեալ իբրև զտեսիլ գիշերական : Ի՛նչ որ հայեցաւ 'ի նա՝ ոչ յաւելցէ , և ոչ ծաւնիցէ զնա տեղի իւր : Օ՛րդիս նորա սատակեսցեն վատթարք . ձեռք նորա բորբոքեսցին ցաւովք : Ոսկերք նորա յագեսցին մանկութեամբ նորա , և ընդ նմին 'ի հող ննջեսցեն : Եթէ քաղցրասցի 'ի բերան նորա չարութիւն , թաքուցէ զայն 'ի ներքոյ լեզուի իւրոյ : Խնայեսցէ 'ի նա , և մի թողցէ զնա , և ժողովեսցէ զնա 'ի մէջ կոկորդի իւրոյ : Եւ մի կարասցէ օգնել անձին իւրում . լեզի ի թի 'ի փորի իւրում : Սեւ ծովութիւն անիրաւութեամբ ժողովեալ՝ փսխեսցի . 'ի տանէ նորա կորզեսցէ զնա հրեշտակ : Օ՛րտմտութիւն վիշապաց ծծեսցէ . սպանցէ զնա լեզու օձի : Ս'ի տեսցէ զկիթ արօտականաց , և մի զարօտս մեղու և զկողոյ : Ի զուր և 'ի տարապարտուց վաստակեցաւ 'ի մեծութիւն՝ ուստի ոչ ճաշակեսցէ , իբրև ըզխիստ ինչ , զանժամ և զանկոտոր : Օ՛ր զբազում տկարաց տունս խորտակեաց , և զյարկս յափշտակեաց և ոչ հաստատեաց : Զիբ փրկութիւն ստացուածոց նորա , 'ի ցանկութեան իւրում ոչ ապրեսցի . և մի լիցին մթերք կերակրոց նորա : Ս'աւան այնորիկ մի ծաղկեսցեն բարունակք նորա . յորժամ համարեսցի թէ ահա լցեալ իցէ՝ նեղեսցի : Ի՛մենայն տազնապ հասցէ 'ի վերայ նորա , թէ զիմոր ընդուն որովայն նորա : Ի՛նչպէսցէ 'ի վերայ նորա զսրտմտութիւն բարկութեան , արկցէ զնովա ցաւս . և մի ապրեսցի 'ի ձեռանէ երկաթոյ : Խոցոտեսցէ զնա աղեղն պղնձի , անցցէ ընդ մարմինս նորա նետ : Ի՛ստեղբ շրջեսցին 'ի յարկս նորա , արհաւիրք 'ի վերայ նորա : Ի՛մենայն խա-

ւար նմա մնացէ , կերիցէ զնա հուր անշէջ : Զարչարեսցէ եկամուտ զտուն նորա . յայտնեսցեն երկինք զանօրէնութիւն նորա , յարիցէ 'ի վերայ նորա երկիր : Բակտեսցէ կորուստ զտուն նորա 'ի սպառ , հասցէ 'ի վերայ նորա օր բարկութեան , :

ՊԼԵՐ

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մագդաղինէ :

(Շարունակութիւն . Տես երես 139)

2

Ս'աւրիտիոս ինչպէս որ իմացուցեր էր Ս'ագդաղինէի՝ մեծ ճամբորդութիւն մը սկսելու վրայ էր . իրաւցընէ խիստ մեծ , որովհետեւ ով որ ալ այս ճամբորդութիւնն ըրած է՝ ինչուան հիմա դարձած չէ , և որովհետեւ ճամբայ ելլալու միջոց ամենէն աւելի աներկիւղներն ալ արիւն քրտնած են ու բոլոր մարմիննին դողացած է սարսափէն : Իր ամէն պատրաստութիւնները տեսած էր . ալ ուրիշ բան չունէր ընելու՝ բայց եթէ վերջին բարև մը տալ այս աշխարհիս ու ուրիշ աշխարհ մը անցնիլ , զոր անմտաբար կը յուսար լաւագոյն գտնալու : Ս'աւրիտիոս իբրև անզգալի զաւ 'ի վայրէ մը վար իջնալով հասեր էր այս աստիճանին : Ս'արգկային կենցաղավարութեան այս ընթացքը անանկ ծանօթ ու սովորական է ամենուն , և այնչափ նկարագրուած է աւելի ճարտասան գրիչներէ , որ բաւական է հոս գլխաւոր կէտերը միայն ստորագրել :

Եւ այն սա երիտասարդին . հազիւ թէ քսան տարեկան կայ . ահաւասիկ կը սկսի իր կեանքը , որովհետեւ ինչուան հիմա իրեն համար կեանքը իր բնականութեան միայնարանին մէջ երազած գեղեցիկ աշխարհն էր : Իր տղայութեան տարիները հայրենական յարկին

տակ սահաճ են խորին ու հեռաւոր ձուրի մը մէջ . բնութիւնն իր զրկին մէջ զինքն որորեր է . Լստուած իր չորս կողմն ազնուական ու բարի օրինակ տուող անձինք շարեր է : Լճա կը քալէ առաջ կու գայ՝ զարդարեալ երիտասարդութեան ամէն սքանչելի ձիրքերովը . ճակտին վրայ շնորհք մը կը փայլի . սիրտն անմեղութեան խաբէբայ յոյսերով լցուած է . բիւրեղեայ ջրին մէջ բացուած ծաղկի մը պէս՝ իր նայուածքին մէջէն հոգւոյն գեղեցկութիւնը կը տեսնուի : Լարեմտութիւն կը հաւտայ կեղծաւորեալ խօսքերու ու հաւատարմութեան խոստմունքներու , և նորեկ ըլլալով՝ անխորհրդաբար ինքզինքը խանդաղատանաց ձեռքը կը մատնէ . և քիչ ատենուան մէջ կը տեսնաս որ ապականեալ ու մոլար սրտի մը աւարեղեր է :

Լս կերպով սկսաւ Սաւրիտիոս իր աշխարհի ու կենաց ընթացքը , ուրով կեղեի մը պէս ինկաւ վրայէն իր բնիկ ազնուութիւնը . և ինչպէս որ տկար ու բուռն ոգւոց յատուկ է միշտ չափազանցն երթալը , այսպէս Սաւրիտիոսի բռնած ճամբուն ծայրն ալ բոլոր մարդկութիւնն անարգելու հասաւ : Ան ազնուական սրտեր որ նոյն իսկ իրենց վերքերէն վազած արեանը մէջ կը զտուին կը մաքրուին . բայց կան նաև ուրիշներ ալ որ անոնցմով կը դառնանաւ ու բոլորովին կ'ապականին : Սաւրիտիոս ալ անկէց վերջը այն տեսակ ծուռ փիլիսոփայութեան տուաւ բոլորովին ինքզինքը , որ բարձրագոյն զգացմունքները ծաղր ընելու , և մտացածին ցնորք համարելու վրայ կայացած է այն ամէն բան՝ որ նիւթական վայելքներու կարգը չէ . անարգ փիլիսոփայութիւն մը , որ ատենօք գաղղիական կատակերգութեանց մէջ ծաւաններու բերանը միայն կը դրուէր , և այսօրուան օրս կը գտնուին մարդիկ որ բանավարութեան համաձայն կը սեպեն զայն , և ընտիր ախորժակի կանոն . որով վար կը զարնեն այն ամենայն բան՝ որ կը բարձրացնէ զմարդ-

կային բնութիւնը : Սաւրիտիոս քիչ ժամանակի մէջ այս ամէն բան արհամարհող սկեպտականութեան հետեող եղաւ : Եւ մ'որ մարդ ոտքը աս զառի վայրին վրայ դնէ , շուտով վար կը սահի . սկզբան այսպիսին միտքը կը դնէ որ ըրածը զուարճութեան համար է , և ստուգիւ երկար ժամանակ պարզ զուարճութիւն է բանը . և կը համոզէ ինքզինքը որ երբոր հարկ ըլլայ՝ կը ծնանին յինքեան այն ամէն զգացմունքներն , որոնց վրայ հիմա կը խնտայ , և իրենց բոլոր ուժովը կը գործեն : Լսանկ մտածութեամբ սիրտը հանդարտ բռնելով , չանդրադառնար որ արտաքուստ եւթ անհաւատութիւն և կրօնքի արհամարհողութիւն ցուցնեն ալ՝ իր բարոյականը կ'աւրէ . մէյ մ'ալ օր կու գայ որ կը տեսնէ թէ այն զգացմունքները զորոնք իբրեւ պահեստի գունդ մը կը սեպէր՝ ալ չուզելով ծաղր ըլլալ՝ առանց ձայնի ծածուկ մը փախեր գացեր են : Լսպէս սկզբան ներքուստ աւելի լաւ էր քան ինչ որ դրսուանց կ'ուզէր երեցընել , ետքը արտաքուստ երեցուցածը իրօք բնական կ'ըլլայ իրեն :

Սաւրիտիոս երբեմն երբեմն դեռ մտքով Վալդրավէրի վրայ կը դառնար . բայց սաստիկ կապերով կապուած ու սխմուած էր . անգամ մը որ ոտքդ կենաց փուշերուն մէջ զրիր , գիւրին չէ անկէց ելլալը : Իր հօրը նամակները կամաց կամաց զինքը կը զայրացնէին . ազնիւ մարգիգուհւոյն իրեն գրած քաղցր և մայրենի խրատներուն վրայ կը ծիծաղէր , երբեմն ալ վիրաւորուած առիւծի մը պէս վեր վեր կը ցատէր : Լսն ատենուան երիտասարդներուն մէջ այս նորութիւնը կար՝ որ բանի տեղ չէին դնէր իրենց ծնողքը , զորոնք ատենօք նոյն իսկ Սպարտայիներն ալ կը յարգէին : Պուրպոնեանց վերականգնումը վերջանալու վրայ էր այն ատենն ըր . և հասեր էր այն տագնապողական ժամը մարդկային ընկերութեան համար , որ կը համարուէր թէ աշխարհիս կարգը պիտոր փոխէ , և չեմ գիտեր թէ ուրիշ ժամանակ մը եղած է ար-

դեօք որ այն ատենուան չափ կարգ կանոն արհամարհած ու ամէն մեծարանք ոտքի տակ առած ըլլայ : Սաւրիտիոս առանց գիտնալու այն ապստամբողական ոգւով տոգորուեր էր , որ օդուն մէջ կը քալէր , և որուն բնականաբար կը մղէին զինքը իր արեան տաքութիւնն ու իր բնաւորութեան թափը : Ըփսոս , որչափ փոխուեր էր այն երիտասարդէն , զորն որ առաջ այնչափ վայելութեամբ և անմեղութեամբ պճնեալ տեսանք և սիրալիր , շնորհալից , ու ամենուն հետ բարեբարոյ : Այս տեսակ բանաստեղծական և դիւրաբեկ կազմուածքով բնութիւնները կը նմանին ապակւոյ , որ քանի որ ողջ է՝ կրնաս շօշափել իր փափուկ մարմինը , բայց երբոր կոտորուի՝ ձեռքդ կը կտրէ :

Սաւրիտիոս ուրիշ բան չէր ընէր՝ բայց եթէ դատարկ ասդին անդին պտըտիլ Սաւրիտիոս մէջ , իր եկամուտները ժամանակէն առաջ ուտել , և միտքը ցրուած բռնել որ չիմանայ թէ ինչ գահավէժի առջև հասեր էր : Ե՛ւ սըրտով մարդիկ երբոր սաստիկ կը վիրաւորուին , առանձնութեան մէջ կը քաշուին կ'ընկղմին , որպէս զի կամ հոն՝ ի լուութեան իրենք զիրենք բռնկեն , և կամ հոն մեռնին . իսկ Սաւրիտիոս ընդ հակառակն հոգւով մարմնով ինքզինքը անարգ զբաղանաց փութորկին մէջ նետեր էր . և դատարկութիւնն ու ձանձրութիւնը , որ կրից ալեկոծութիւններուն կը յաջորդեն , օր օրուան վրայ աւելի առաջ կը մղէին զինքը : Ի՛նչ անյարմար դեղ է հոգւոյն վերքերուն՝ գետին ցեխովն անոնք լուալը : Ողբալու արժանի է այն երիտասարդն՝ որ իր ցաւերուն վրայ չմտածեր , այլ մանաւանդ կ'արհամարհէ . այսպիսին կը ցուցնէ որ երջանիկ ըլլալու արժանի չէր : Սաւրիտիոս իր գեղեցկութեամբը , առատաձեռնութեամբն ու շռայլութեամբը՝ քիչ ատենուան մէջ անուն մը հանեց այս երկլեզու աշխարհիս մէջ : Ի՛նչքը սկսան իր մենամարտութեանց ու իր ձիերուն , իր պարտքերուն և իր անվայել զուարճութիւն

ներուն վրայ խօսիլ : ()ը օրուան վրայ աւելի կործանելով , օր մը անառակութիւնը դիմացն ելաւ . Սաւրիտիոս հրէշին երեսը նայեցաւ առանց գոյնը նետելու , ու իր երիտասարդութեան մնացորդը անոր ճիւղաններուն առջևը նետեց որ ծախէ սպառէ :

Այսպիսի անկարգութեանց մէջ ինկած էր երբոր իր հօրը վերջին նամակը ձեռքն հասաւ : Ետ սրտաշարժ ու գեղեցիկ նամակ էր ասիկայ , ոչ սնոտի բարկութեամբ և ոչ տղայական ճողմաբանութեամբ գրուած : Սաւրիտիոս կարգալու ատենը խղճմտանքը զարկաւ , և բոլոր իր ազնուական բնածին զգացմունքները արթնցան . այն վեհ ու սիրելի ձայնը լսելով՝ սկսաւ հեծեծալ , աչուրներէն արցունք կը թափէր , վերջապէս՝ սիրոյ ձայն մը լսուեցաւ այն սրտէն , որ երկար ատենէ ի վեր լուռ և անբարբառ էր : Երթալու վրայ էր , ճամբայ կ'ելլար՝ այն աղէտալի կապերէն ազատած , երբոր լսեց որ հայրը մեռեր է : Երիտասարդ եղած ատեննիս կենաց երկայն տարիներու ակնկալութիւն ունենալով՝ շատ անգամ կը մոռնանք մեր հեռաւորութեան միջոցը որ մեր հօրը օրերն համրանքով են . ամսէ ամիս կը թողունք սիրոյ նշան և արդիւնք ցուցնելը , և գրեթէ միշտ գերեզմանի մը վրայ կը մատուցանենք արտասուած հետ անագան կարեկցութեան մը նուէրը :

Սաւրիտիոսի գլուխը կայծակ իջաւ . սաստիկ ցաւէն ջերմ ու մոլեգնութիւն եկաւ վրան : Երբ բարեկամները , կամ լաւ ևս ասել՝ իր չարեաց գործակիցները զինքը մխիթարելու սլատառանքով իր գլխուն բարձին քովը ժողվուեցան , և անանկ ըրին՝ որ այն հարուածն որ կ'երեւար թէ չար կապանքները բոլորովին պիտի խզէր փրցնէր՝ առջինէն աւելի ամրացուց զանոնք : Ալղրաւէր երթար ինչ պիտի ընէր : Ետ ընդունայն ջանից որ զսպէ և նուաճէ այն տղամուտ ալիքն որ հետն առած կը տանէր զինքը , աւելի դիւրին ճամբայ երեւցաւ Սաւրիտիոսի որ ինքզինքը ա

նոր ձեռքը թողու : Որովհետև ջրոյն ընթացքին հետքալելը շատ դժւրին է , բայց անոր դէմ երթալը դժուարին . որովհետև այն անդունդն ուր կը տանի անիկայ՝ այնպիսի արտաքոյ կարգի խաբէական երևոյթներով կը քաշէ իրեն զմարդ , զորոնք չեն ճանչնար վճիտ և հանդարտ ջրերու վրայ միայն նաւարկութիւն ըրած անձինք : Սակայն օր օրուան վրայ իր վիճակը յայտնի կ'ըլլար իր աչքին սպառնալից կերպարանքով մը . ամէն տեսակ շփոթութիւն զինքը առեր էր , որովհետև զգացմանց խռովութիւնը շիտակ ամէն անկարգութեանց կը տանի : Իր պարտքերուն վիշապը հանդարտեցնելու և իր ոտքին տակ բացուած անդունդը գոցելու համար , բռնադատուեցաւ Սաւրիտիոս յանձն առնել որ աճուրդի հանուն այն դղեակն ուր ինքը ծներ էր և իր հարց կալուածը : Համառօտ ըսելով , անզգալի կերպով այն աստիճանի հասաւ՝ որ գնաց խառնուեցաւ այն խառնազնացներու խումբին հետ , որ Սաւրիդ կը գտնուի , և որոնք առանց ստացուածքի , առանց աստիճանի ու առանց վիճակի մը տէր ըլլալով՝ շատ ստրկով խաղ կը խաղան , ուզածնին կ'ընեն , և իրենց անգիտելի հարստութեամբ կը կործանեն այն արդար մարդիկը , զորոնք կ'արհամարհեն և որոնք բարեբաղդաբար բարիք կը փոխարինեն իրենց :

Ինչ որ ալ ընէ մարդ խալըսելու համար , անհրաժեշտ կու գայ ժամ մը , յորում ճակատագիրը իբրեւ անողոքելի պարտատէր մը կու գայ դուռերնիս կը զարնէ՝ իր առնելիքին թուղթը ձեռքը բռնած : Ի՛նչ ան ատեն փախուստ տալ չըլլար . հարկ է կամայ կամ ակամայ նոյն միջոցին անոր հաշիւները սրբել : Ա՛րտուի և կը կրկնուի աշխարհիս մէջ թէ մարդս բաղդին խաղալիկն է : Բայց մեզի համար մարդկային կենաց տրամաբանութեան պէս պատճառեալ ու խիստ տրամաբանութիւն չկայ . ամէն բան իրարու հետ կը կապակցին 'ի նմա . ով որ նախնագոյնը կրնայ որոշել

և համբերութեամբ հետևութեանն սպասել , յայտնապէս կը տեսնայ որ խիստ ճշգրիտ հաւաքաբանութիւն մըն է անիկայ : Ի՛սանկ՝ Սաւրիտիոսի ալ ինչ որ պիտոր հանդիպէր նէ հանդիպեցաւ . այն չար ժամը իր անել փողոցի մը մէջ փակուած ատենը վրայ հասաւ , ուսկից դուրս ելլելու ուրիշ ճամբայ չկար՝ բայց եթէ անձնասպանութիւնը կամ վատահամբաւութիւնը :

Սաւրիտիոսի հոգին խոտորէր էր ուղիղ ճամբէն , բայց անանկ ծնած չէր . իր ամենէն սաստիկ անառակութեանց միջոցն ալ տեսնուած էր վրան իր ծագմանը կնիքը , և բնածին մեծութեան մը դրոշմը՝ թէպէտ արտաքոյ կարգի աւրուած . խորին զիջերուան մը մէջ մոլորած ժամանակը՝ փառաւոր փայլակներով լուսաւորէր էր զան : Իր առջևի եղած երկու ճամբաներուն ընտրութեանը մէջ չտարակուսեցաւ . շատոնցունէ 'ի վեր արգէն իր բարոյական անձնասպանութիւնն ըրած էր , ուրիշ բան չէր մնար՝ բայց եթէ թաղուիլ . և այն մեղամաղձոտ տաղտուկն որ կը մաշեցընէր զինքը , և այն ձանձրութիւն որով ամէն բանէ աւելի ինքն իրմէ ձանձրացեր էր , զինքը պիտի մղէին շուտ կամ ուշ դէպ 'ի այս անարգ վախճանը , որ կարգէ դուրս բան մը չէր այն ժամանակին՝ յորում քիչ չէին գտնուեր քսան տարուան կեանքերնէն յուսահատած տղաք :

Երբոր այս դիտաւորութիւնը հաստատ միտքը դրաւ , չուղենալով այս կեանքէս հրաժարիլ իբրեւ զինուորնէրուն ձեռքէն խալըսիլ ուզող պարտապան մը , իր Վուտրէի ագարակը ծախել տուաւ , որուն ինչուան այն ատեն ձեռք չէր դպցուցած՝ պարզ Սագգաղինէի համար . վստն զի , թէպէտ իր մօրաքեռ աղջկան գաղափարը հազիւ թէ իր սրտին մէջ տպաւորուած էր , սակայն վախնալով որ կրնար անիկայ դիպուածով ազքատութեան մէջ իյնալ՝ պահել էր զայն : Երբոր այս բանիս վրայ իր վախը փարատեցաւ՝ գիտնալով որ օրինաւոր կերպով Սագգաղի-

նէի ստացուածք եղեր էր Սալգրաւլէրի կալուածը, ունեցած նոր պարտքերը գողեւու համար՝ ծախեց զայն միակ ու յետին մնացորդն իր հայրենական ժառանգութեանը . ետքը այն սիրոյ բնածին զգացմամբը՝ որ ոչ երբէք կը մարի մեր սրտին մէջ, ուզեց մեռնելէն առաջ տեսնել մէյ մը այն հողը, ուր ծներ էր :

Իր ծննդեան տեղոյն տեսարանը, զոր թերեւս միջոց մը սեպեր էր իր երիտասարդութիւնը նորէն կենդանացնելու համար յինքեան, ուրիշ բանի չծառայեց՝ բայց եթէ իր էութեան խեղճութիւնը բոլորովին դուրս ցատքեցնելու իր աչքին : Հազիւ հազ Զանցաւ այն ճամբաներն, որոնց մէջէն այնչափ անգամ անցեր էր մարգիզուհւոյն և ասպետին հետ . առանց զգացման նայեցաւ այն գեղեցիկ բնութեան, զոր այնչափ սիրեր էր, և որն որ իրեն պէս առոյգ ու գեղեցիկ տեսեր էր առտենօք զՍաւրիտիոս : Երբոր եկաւ նստաւ այն տանը սեմոց վրայ՝ ուր իր հայրը մեռեր էր, արցունք մըն ալ չկաթեցաւ իր չոր արտեանունքներէն . արդար պատիժ այն աւրուած հոգւոյ, որ յետ ոտքի տակ առնելու ամենայն սրբազան և մեծարելի զգացմունքները, օր մը մտքերնին կը փչէ որ դան զուտ գործող աղբիւրէն ծարաւնին անցընեն . սակայն խճախաւն աւազ միայն կը գտնան :

Սագղաղինէի պէս բարեբարոյ ու ազնիւ օրիորդի մը հետ տեսութիւնն ու խօսակցութիւնն ալ օգուտ մը ու տպաւորութիւն մը չըրաւ իր վրայ : Եւ հրաժեշտի ողջոյն տալու սովորութենէն ձանձրացած ըլլալով, առաւօտ մը կանուխ ելաւ գնաց առանց մարդու բան մը ըսելու : Երբոր Բարիզ դարձաւ, աճապարեց գործողութիւնները կարգի դնելու . արդէն հոնտեղէն երթալէն առաջ՝ տան կարգաւորութիւնները լմնցուցեր էր, ծառաները արձրկեր և կառքերն ու ձիերն և անոնց սպասները ծախեր էր : Ղուարէի ագարակին գնովը իր վերջին պարտքերը վճարեց, և

հազար սկուտի մը չափ ալ քովը մնաց, որ շատ ալ էր իր Զանապարհօրդութիւնը լմնցնելու համար : Եւ ամէն հոգեազատ՝ առանձնացաւ իր տանը մէջ, ուզելով միայնութեան մէջ անցընել այն քանի մը օրն որ դեռ աշխարհիս մէջ պիտի անցընէր : Եւ մենեւին մէկ բանի մը չէր հաւտար, և որչափ որ մարդկանց վրայ չէր մտածեր՝ նոյնչափ ալ անհոգ էր Եստուծոյ վրայ խորհելու : Սագղաղինէի գաղափարն ալ և ոչ ազատ կերպով մը ծագեց մտքին մէջ իր կենաց վերջին իրիկունը . և ոչ անգամ մը մտածեց մաղձոտութեամբ անոր վրայ, և իր անձնասիրութեան վատ խորհրդովը գրաւեալ՝ չսխալեց որ դատաստան մը իր մօրաքեռ աղջրկանը կը սպառնար իր բոլոր հարստութիւնը ձեռքէն առնելու և աղքատ թողու զինքը :

Դամանակը կը մօտենար . ինքը անշարժ ու լուռ կեցած անխուլ կը սպասէր այն վայրկենին՝ առանց իր մտաց հաստատութիւնը փոխուելու կամ դեղեկելու : Յայտնի կ'երևար որ անյեղի կերպով սրոշեր էր քիչ ատենէն իր կեանքը վերցնելու աշխարհէս . գրեթէ Սագղաղինէի յետին հրաժեշտի նամակը . ատրճանակները լեցուցած էր, և քանի մը անգամ անոնց շրթունքները իր Զակտին շօշափել տուեր էր՝ իբրեւ թէ մահուան ցուրտ համբուրին վարժելու համար : Եւ երջապէս, այն էր ամենամեծ նշանը իր վերջին վայրկեանը հասած ըլլալուն՝ որ իր անյեալ կենաց ամենայն հետքերը ջանաց անհետ ընել, որպէս զի դիակ մը միայն ձգէ հետաքրքիրներու խօսակցութեանը նիւթ :